MARKAZIY OSIYO DAVLATLARIDA INSON HUQUQLARINI TA’MINLASH VA IJTIMOIY DAVLAT TAMOYILI: MINTAQAVIY HAMKORLIK ISTIQBOLLARI

Axmedov Murod Anarbay o‘g‘li
O`zDJTU, Xalqaro Jurnalistika fakulteti
Siyosatshunoslik 2-bosqich talabasi
murodaxmedov856@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Markaziy Osiyo davlatlari tajribasida inson huquqlarini ta’minlash hamda ijtimoiy davlat tamoyillarini joriy etish masalalari milliy ma’naviy-tarixiy poydevor, konstitutsiyaviy kafolatlar va zamonaviy boshqaruv yondashuvlari asosida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Ijtimoiy davlat, inson huquqlari, Konstitutsiya, ma’naviyat, ochiq boshqaruv, fuqarolik jamiyati, mahalla.

Аннотация. В данной статье на основе духовно-исторических основ, конституционных гарантий и современных подходов проанализированы вопросы обеспечения прав человека и внедрения принципов социального государства в странах Центральной Азии.

Ключевые слова: Социальное государство, права человека, Конституция, духовность, открытое управление, гражданское общество, махалля.

Abstract. This article analyzes the issues of ensuring human rights and implementing social state principles in Central Asian countries based on spiritual-historical foundations, constitutional guarantees, and modern approaches.

Keywords: Social state, human rights, Constitution, spirituality, open governance, civil society, mahalla.

Zamonaviy davlatchilik taraqqiyoti, globallashuv, raqamlashtirish va jamiyatda ijtimoiy burch hamda huquqiy talablarning ortib borishi davlat boshqaruvi hamda ijtimoiy davlatchilik tizimini tubdan qayta ko‘rib chiqishni taqozo etmoqda. An’anaviy ma’muriy-byurokratik boshqaruv modellari zamonaviy murakkab ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishda va inson huquqlarini to‘liq kafolatlashda yetarli darajada samaradorlik ko‘rsatmayotgani tufayli yangi konseptual yondashuvlarga ehtiyoj tug‘ilmoqda. Ijtimoiy davlatning bosh maqsadi – eng avvalo inson qadr-qimmatini ulug‘lash, uning hayotiy manfaatlarini himoya qilish, ijtimoiy

DOI: 10.5281/zenodo.24284558

tengsizlikni yumshatish hamda har bir fuqaro uchun munosib turmush sharoitini yaratishdan iboratdir. Shu sababli, inson huquqlarini ta’minlash nafaqat rasmiy huquqiy mezonlar va yangilangan konstitutsiyaviy normalar, balki milliy ma’naviyat, tarixiy tajriba hamda samarali va shaffof davlat boshqaruvining xalqchil usullari bilan uzviy bog‘liq holda amalga oshiriladi.

Har qanday millat va jamiyatda ijtimoiy adolatni qaror toptirish hamda inson huquqlarini kafolatlash uning tarixiy xotirasi, ma’naviy merosi va milliy qadriyatlaridan ayri holda mavjud bo‘la olmaydi. Islom Karimov o‘zining “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” asarida ta’kidlaganidek, milliy ma’naviyatni har tomonlama yuksaltirish masalasini asosiy vazifa qilib qo‘yar ekanmiz, ma’naviyatimizni shakllantiradigan va unga ta’sir o‘tkazadigan barcha omil va mezonlarni chuqur tahlil qilishimiz maqsadga muvofiqdir [1, 19]. Qadimiy va go‘zal diyorimiz umuminsoniy sivilizatsiya beshiklaridan biri bo‘lgani, minglab moddiy-ma’naviy obidalarimiz xalqaro miqyosda e’tirof etilgani inson omili va madaniyati tarixan naqadar yuqori qadrlanganidan dalolat beradi [1, 30]. Tarixiy saboqlar shuni ko‘rsatadiki, o‘tmishdagi turli siyosiy qoloqliklar va ijtimoiy tangliklar jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta’sir ko‘rsatgan bo‘lib, bu holat inson huquqlarini ta’minlashda doimo hushyor va mas’uliyatli bo‘lishni talab etadi [1, 32].

Biroq, inson huquqlarini ta’minlash va ijtimoiy muhofaza mexanizmlari milliy mentalitet, sharqona andisha va mahalla instituti bilan uzviy bog‘liqdir. Islom Karimov o‘zining “Tinchlik va xavfsizligimiz o‘z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat’iy irodamizga bog‘liq” asarida ta’kidlaganidek, oilaviy va maishiy kelishmovchiliklarni mahalla doirasida, keksalar va faollar yordamida ortiqcha rasmiyatchiliksiz hal etish xalqimizga xos azaliy fazilatdir [2, 67]. Shu bilan birga, jamiyatimizda o‘ta badavlat va o‘ta kambag‘allar qatlami bo‘lishiga yo‘l qo‘ymaslik, muhtoj oilalar, nogironlar va ёлғиз қарияларга меҳр-мурувват ko‘rsatish ijtimoiy yo‘naltirilgan davlatimizнинг bosh mezonidir [2, 69-70]. Ijtimoiy davlat qurishning konstitutsiyaviy-huquqiy poydevori Islom Karimovning “Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz” asarida ham o‘zining konseptual ifodasini topgan bo‘lib, unda ko‘p millatli xalqimizнинг ҳамжиҳатлиги, фуқаролик жамияти институтлари va жамоатчилик назоратини кучайтириш мамлакат барқарорлигининг асоси эканлиги қатъiy belgilab berilgan [3, 9, 11].

Ushbu ma’naviy-tarixiy tajriba Yangi O‘zbekistonning Konstitutsiyasida o‘zining oliy huquqiy ifodasini topdi. Yangilangan Konstitutsiyada O‘zbekiston **“suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat”** deb e’lon qilindi. Konstitutsiyada insonning huquq va erkinliklari davlatning eng oliy qadriyati deb belgilanib, davlat inson hamda fuqaroning huquqlarini ta’minlashni o‘zining

muqaddas burchi deb bilishi mustahkamlandi [4, 15]. Shu asosda fuqarolarga munosib turmush sharoiti yaratish, uy-joy va mehnat huquqlarini kafolatlash, kambag‘allikni qisqartirish, bepul umumiy o‘rta ta’lim hamda malakali tibbiy хизмат ko‘rsatish davlatning ijtimoiy mas’uliyat sohasi sifatida belgilandi. Shuningdek, qulay atrof-muhitga ega bo‘lish, sud orqali ishonchli himoyalanish va inson huquqlari bo‘yicha Vakil (Ombudsman) institutining konstitutsiyaviy maqomi mamlakatimizda inson qadr-qimmatini ulug‘lashning huquqiy kafolatiga aylandi [4, 45].

Ijtimoiy davlatda inson huquqlarini amalda qaror toptirish davlat boshqaruvida xalqaro ilg‘or tajribalar va milliy qadriyatlarni uyg‘unlashtirgan holda amalga oshiriladi. Bunda davlat faoliyatining markaziga inson, jamiyat manfaatlari va adolat tamoyillari qo‘yiladi. Boshqaruv jarayonida ochiqlik va hisobdorlik tamoyillariga tayanilib, idoralar faoliyatining shaffofligi ta’minlanadi hamda korrupsiyaning oldi olinadi. Shu bilan birga, ijtimoiy qiymatni yaratish yondashuvi orqali qabul qilinayotgan qarorlarning natijasi iqtisodiy foyda bilan emas, balki fuqarolarning kundalik hayotiga, ularning farovonligiga ko‘rsatadigan ijobiy ijtimoiy ta’siri bilan baholanadi.

Jamoatchilik ishtirokidagi boshqaruv mexanizmlari fuqarolarni muhim qarorlarni qabul qilish jarayonlariga, keng jamoatchilik muhokamalariga va ochiq muloqotlarga faol jalb etish orqali qarorlarning adolatliligini ta’minlaydi. Davlat siyosatini shakllantirishda ilmiy tahlillar va dalillarga tayanuvchi yondashuvlar ustuvor bo‘lib, bu jarayonlar tez o‘zgarib boruvchi global muhitda xalq manfaatlaridan kelib chiqqan holda moslashuvchan va oqilona qarorlar қабул қилиш imkonini beradi. Shuningdek, davlat xizmatlarini raqamlashtirish, elektron platformalar orqali fuqarolar bilan tezkor va qulay muloqot o‘rnatish, byurokratik to‘siqlarni bartaraf etish hamda intellektual tahliliy platformalar yordamida resurslarni optimal taqsimlash boshqaruv sifatini yangi bosqichga ko‘taradi. Davlat idoralari, tadbirkorlik subyektlari va fuqarolik jamiyati institutlari o‘rtasida resurslar va imkoniyatlarni birlashtirgan holda amalga oshiriladigan tarmoqli hamkorlik boshqaruvi ijtimoiy muammolarni birgalikda va manzilli hal etishning muhim omiliga aylanmoqda.

Tadqiqot jarayonida olib borilgan chuqur tahlillar, yangilangan konstitutsiyaviy normalar va boshqaruv g‘oyalari sintezi shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy davlatda inson huquqlarini ta’minlash va mavjud yondashuvlarni yanada takomillashtirish bir qator o‘zaro bog‘liq ustuvor vazifalarni hayotga tatbiq etishni talab qiladi. Avvalo, ilg‘or raqamli boshqaruv tizimlarini kengaytirish bilan bir qatorda fuqarolarning shaxsiy hayoti va ma’lumotlari daxlsizligini ishonchli muhofaza qiluvchi huquqiy va texnik himoya mexanizmlarini yanada

takomillashtirish zarur. Bu jarayon zamonaviy texnologiyalardan foydalanishda inson huquqlarining buzilishiga yo‘l qo‘ymaslikning muhim shartidir.

Shu bilan birga, davlat organlari tomonidan qabul qilinayotgan har bir ijtimoiy-iqtisodiy dasturning inson qadr-qimmatiga hamda fuqarolar farovonligiga ta’sirini baholovchi keng jamoatchilik nazorati va ijtimoiy audit platformalarini amaliyotga izchil joriy etish talab etiladi. Ta’lim muassasalarida inson huquqlari, ijtimoiy mas’uliyat va milliy ma’naviyat qadriyatlarini uzviy holda shakllantiruvchi zamonaviy o‘quv dasturlarini keng tatbiq etish yosh avlodda huquqiy madaniyatni yuksaltirishga xizmat qiladi. Mintaqaviy va global miqyosda transchegaraviy ijtimoiy muammolar hamda mehnat migrantlari huquqlarini samarali muhofaza qilish uchun esa integratsiyalashgan mintaqaviy axborot-huquqiy platformasini tashkil etish zarurati mavjud. Qolaversa, Konstitutsiyaviy ekologik kafolatlarni hayotga tatbiq etish uchun ijtimoiy himoyaga muhtoj hududlarda sog‘lom turmush muhitini yaratish hamda ekologik qo‘llab-quvvatlash dasturlarini ijtimoiy siyosat bilan uyg‘un holda rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Muallifning ilmiy-nazariy tahlillari va konseptual yondashuvlaridan kelib chiqqan holda ta’kidlash joizki, Markaziy Osiyo davlatlarida ijtimoiy davlat tamoyillarini qaror toptirish va inson huquqlarini ishonchli kafolatlash uzoq muddatli hamda ko‘p qirrali evolyutsion jarayon hisoblanadi. Bugungi kunda mintaqa mamlakatlarida, xususan, O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan tub konstitutsiyaviy-huquqiy islohotlar shunchaki qonunchilikni yangilash bilan cheklanib qolmay, balki butun jamiyat tafakkurini, davlat idoralari falsafasini va insonning davlat bilan bo‘lgan munosabatlarini tubdan o‘zgartirib yubormoqda. “Inson – jamiyat – davlat” tamoyilining hayotga izchil tatbiq etilishi har bir fuqaroning o‘z salohiyatini to‘laqonli ro‘yobga chiqarishi, munosib turmush kechirishi va kelajagiga bo‘lgan ishonchini ta’minlashning asosiy poydevoriga aylanmoqda.

Shu bilan birga, xulosa qilib aytganda, zamonaviy dunyoda yuzaga kelayotgan global iqtisodiy tebranishlar, ekologik tahdidlar va raqamli transformatsiyalar sharoitida inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini bir joyda to‘xtatib qo‘yib bo‘lmaydi. Davlat va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro ishonch muhitini yanada mustahkamlash, ijtimoiy adolat tamoyillarini hayotning barcha jabhalariga chuqur singdirish uchun an’anaviy milliy qadriyatlarimizni zamonaviy ilg‘or boshqaruv usullari bilan o‘zaro uyg‘unlashtirish talab etiladi. Xususan, oila institutini asrab-avaylash, mahalla tizimining ijtimoiy-tarbiyaviy imkoniyatlaridan keng foydalanish hamda yosh avlodni insonparvarlik ruhida tarbiyalash tashqi ta’sirlardan himoyalanishning eng ishonchli qalqoni hisoblanadi.

Kelgusida mintaqa davlatlarining inson huquqlarini ta’minlash borasidagi sa’y-harakatlarini yanada integratsiyalash, o‘zaro tajriba almashishni kengaytirish hamda ijtimoiy siyosatni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish Markaziy Osiyoni nafaqat iqtisodiy jihatdan rivojlangan, balki har bir fuqaro o‘zini erkin, farovon va himoyalangan his qiladigan chinakam adolatli va barqaror makonga aylantiradi. Bu esa o‘z navbatida, butun mintaqaning uzoq muddatli tinchligi, taraqqiyoti va ravnaqining bosh kafolati bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. –Toshkent: “Ma’naviyat”, 2008. – 176 b.
2. Karimov I.A. Tinchlik va xavfsizligimiz o‘z kuch-qudratimizga, hamjihatligimiz va qat’iy irodamizga bog‘liq. –Toshkent: “O‘zbekiston”, 2004. – 253 b.
3. Karimov I.A. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –Toshkent: “O‘zbekiston”, 2016. – 56 b.
4. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. –Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023. – 80 b.